

בס"ד, ג' אדר התשפ"ו

מנחות מ' – שעטנז בציצית

שאלות:

1. זיו שם ציציות צמר לבנות על הבגד שלו, האם הוא צריך לעשות בדיקת שעטנז אם בבגד יש פשתן?

ציצית צמר בסדין פשתן

- הברייתא מביאה מחלוקת בסדין שעשוי פשתן – **בית שמאי** פוטרים אותו מציצית, ו**בית הלל** מחייבים. **בית שמאי** לא דורשים את הסמיכות שבפסוקים בתורה שעוסקים בשעטנז ובציצית, ולכן הם לא מתירים לעשות ציצית של כלאיים צמר בבגד פשתן, ומבחינתם סדין פשתן פטור מציצית. וההלכה היא **כבית הלל**.
- **רבי אליעזר בן רבי צדוק הקשה:** אם ההלכה **כבית הלל**, למה בירושלים היו מחשיבים את מי שמטיל תכלת בסדין פשתן כאחד מן ה"מתמיהין" (אנשים משונים)?
- **רבי הסביר שחכמים**, עקרו את החיוב הזה ב"שב ואל תעשה" למרות שמן התורה סדין חייב בציצית (כמו שסוברים **בית הלל**). הסיבה היא, שהאנשים לא בקיאים בפרטי ההלכה, והם עלולים להתיר כלאיים גם במקומות שאין בהם מצווה.
- **רבא בר רב חנא** שאל את **רבא**: למה שלא נוציא עשרה אנשים לשוק שיטילו תכלת בסדיניהם ויפרסמו את הדבר שזה מותר! **רבא** ענה לו: זה לא יעזור, אנשים בסך הכל יתמהו על האנשים האלו ויחשבו שהם נוהגים באופן מוזר.
- הגמרא **שואלת**: למה לא נדרוש את ההלכה הזו בציבור בדרשה של הרב ואז כולם ידעו?
- **רבא** אומר שיש גזירה אחרת – משום קלא אילן. זה צבע שדומה מאוד לתכלת אבל הוא לא תכלת אמיתית. אם ישתמשו בו בציצית, לכאורה לא יקיימו את מצוות התכלת ויעברו על איסור כלאיים שעטנז ללא מצווה.
- הגמרא **מקשה**: מה בכך? אפילו אם זה לא צבע תכלת אמיתי והכל צמר לבן ראינו במשנה שהתכלת לא מעכבת והאדם עדיין מקיים מצוות ציצית בלבן!
- הגמרא **עונה** שלפי מה שאמר **ריש לקיש**, שכשאפשר לקיים את המצווה מבלי לעבור על כלאיים (למשל על ידי חוטי לבן מפשתן על בגד פשתן) – ובכל זאת עושים מצמר עוברים על כלאיים. ורק כשאין ברירה וחייבים לשים תכלת אמיתית (שמיוצרת רק מצמר) לא עוברים על האיסור. לכן, לשים צמר לבן על פשתן זה איסור כלאיים מיותר.
- הגמרא **שואלת**: בוא נבדוק אם התכלת היא אמיתית ולא "קלא אילן"! הגמרא אומרת שוב שיש גזירה אחרת – משום טעימה. "טעימה" היא ניסיון לבדיקת הצבע ביורה של מוכרי התכלת. אבל הבעיה היא שאם מחזירים את הדגימה ששימשה לבדיקה לתוך היורה, היא פוסלת את כל הצבע שביוורה, ולכן לא רצו לסמוך על הבדיקות.
- הגמרא **שואלת**: למה שלא נכתוב אגרות ונשלח לכולם את ההלכה איך עושים בדיקת "טעימה" מבלי לפסול את היורה? הגמרא **מתרצת** שאנשים לא לוקחים ברצינות את האגרות האלו.

- **רבא שואל** הרי במקומות שיש בהם איסור כרת, כמו חמץ בפסח ויום הכיפורים, אנחנו שולחים אגרות להודיע על עיבור השנה וסומכים על האגרות! למה כאן שזו רק מצוות עשה לא נסמוך עליהן?
 - לכן **רבא מתרץ** תירוץ אחר (שגם **רבי זירא** אמר בארץ ישראל כמותו): יש גזירה שמא הסדין (בגד הפשתן) יקרע בפינה, והאדם יתפור אותו בחוטי פשתן וישאיר את קצות חוטי התפירה תלויים, ואז יוסיף עליהם חוטי תכלת. במקרה כזה הציצית נחשבת "תעשה ולא מן העשוי" כי הוא לא תלה את חוטי הפשתן לשם מצוה והיא פסולה, ונמצא לובש כלאיים מבלי לקיים מצווה.
 - והגמרא מספרת **שרבי זירא** באמת התיר את הציציות מהסדין שלו בגלל החשש הזה.
 - **רבי זירא** הוסיף שיש גזירה גם משום כסות לילה – שמא אדם יתכסה בבגד הזה בלילה (שלפי חלק מהדעות לילה הוא לא זמן ציצית), ואז הוא נהנה מכלאיים שלא בשעת מצווה. ולכן אסרו לשים ציצית צמר על בגד פשתן.
2. יוחנן שם ציציות צמר חדשות בבגד פשתן לפני שהוא הוריד את הישנות, הוא עובר על שעטנז?

בגד של עור, ודין כלאיים בבגד שפטור מציצית

- **רבא** מביא דין נוסף **שרבי זירא** אמר בארץ ישראל כמותו:
 - שבגד שעשוי מבד שנחתכו הכנפיים שלו והוא תפר שם טלאי מעור – חייב בציצית. אבל להפך, בגד שעשוי מעור שהכנפיים שלו עשויות מבד – פטור מציצית. כי עור לא נחשב 'בגד'.
 - הסיבה היא: שכדי להתחייב בציצית צריך שעיקר הבגד יהיה בגד (מבד) ולא מעור.
- **רב אחאי** פסק הפוך, בגלל שהכנף היא מה שקובע את החיוב ולא החומר של הבגד.

דין "תעשה ולא מן העשוי"
- **רבא** אמר בשם **רב סחורה** בשם **רב הונא**: שבגד שיש לו שלוש כנפיים ושמו לו שלוש ציציות, ואז השלימו את הבגד לארבע כנפות ושמו את הציצית הרביעית – הבגד פסול. הסיבה היא "תעשה ולא מן העשוי", כי הציציות הראשונות נעשו כשהבגד עדיין היה פטור מציצית. והעשייה שלהם מתבצעת בבת אחת עם הוספת הכנף הרביעית.
- הגמרא **מקשה** מבריייתא שחסידיים הראשונים היו שמים תכלת מיד כשהיו אורגים שלושה אצבעות בבגד והרי הבגד בגודל כזה עדיין פטור מציצית ואין לו שיעור. הגמרא **מתרצת** שהכוונה היא שהיו שמים את הציצית כשהגיעו לשלושת האצבעות האחרונות של האריגה וכבר יש לו שיעור בגד עם ארבעת הכנפות.
- הגמרא **שואלת** האם באמת אומרים "תעשה ולא מן העשוי" כשעושים פעולה בזמן שהבגד פטור? הרי **רבי זירא** אמר שאם אדם שם ארבע ציציות חדשות לבגד שכבר יש בו ארבע ציציות כשרות ("מוטלת"), ואז חתך את הראשונות – הציציות החדשות כשרות! והרי הוא היה כשר כשהטלנו בו את הציציות, והעשייה קוראת בזמן החיתוך של הישנות אז זה 'תעשה ולא מן העשוי'.
- **רבא הסביר**: שמאחר שהאדם עבר על איסור של "בל תוסיף" באותו זמן שהוסיף את החדשות, הפעולה הזאת לא נחשבת כמעשה לעניין פסול "מן העשוי", ורק כשהוא חותך

את הראשונות מתבצע המעשה (העשייה למצווה). אבל במקרה של בגד עם שלוש כנפיים, האדם לא עובר על "בל תוסיף" (כי הבגד פטור), ולכן העשייה נחשבת "מעשה", וכשהוא גומר את הבגד זה הופך להיות "תעשה ולא מן העשוי".

- **רב פפא מקשה** – אולי האדם לא מתכוון להוסיף אלא לבטל ולהחליף את הציציות הראשונות? אם ככה, אין כאן איסור "בל תוסיף" ובכל זאת הציציות כשרות. מכאן מוכח שלא אומרים "תעשה ולא מן העשוי" כשעושים משהו בזמן שהבגד פטור!
- הגמרא מביאה מימרא נוספת של **רבי זירא** בשם **רב מתנא** בשם **שמואל**: שבתכלת (בציצית) אין איסור כלאיים אפילו אם שמים אותה בטלית פטורה. והגמרא **מבררת** מה הכוונה "טלית פטורה" ומגיעה למסקנה (בתחילת הדף הבא) שלא מדובר על טלית שקטנה בגודל, אלא בדיוק על המקרה ש**רבי זירא** אמר קודם: שאדם שם ציציות חדשות בטלית שכבר יש לה ציציות ("מוטלת"). והדין הזה שאין בה כלאיים נלמד בעצם מהדין הקודם ש**רבי זירא** אמר, שהטלית כשרה בין בציציות הישנות ובין בחדשות, וממילא אין בה כלאיים. או שהדין הקודם נלמד מהדין הזה. ו**רבי זירא** אמר רק דין אחד והשני נלמד ממנו.